

3. Чалий О. Обрії Євроатлантики / О. Чалий // День. — № 167. — 2011. — С. 7.
4. Грищенко К. Стратегическое равновесие как шанс Украины в многополярном мире / К. Грищенко // ZN.UA. — 2012. — № 9. — С. 4.

This article deals with the problem of the-out-of-alliances status of Ukraine.

Key words: the-out-of-alliances status of Ukraine, European safety, customs union, European economic space.

Отримано: 21.11.2014

УДК 327.39

Т. В. Ігнат'єва

УКРАЇНА В ГЕОПОЛІТИЧНИХ МОДЕЛЯХ СВІТОВОГО РОЗВИТКУ

Через дослідження еволюційного розвитку геополітичних моделей світу відбувається пошук місця України в світових та регіональних процесах.

Ключові слова: геополітична модель, класична модель, модель біполярного світу, модель Західної цивілізації, модель монополярного атлантизму, багатополарна модель.

Початок ХХІ ст. для системи міжнародних відносин є періодом глобальних трансформацій, які проявляються в процесі формування нового світового порядку, нової геополітичної конфігурації світу. Ще з кінця минулого століття в багатьох теоретичних дискурсах та аналітичних документах світових дослідницьких центрів обговорювалися питання нового світового порядку. Різні точки зору з цього приводу мають одну спільну позицію: світ не залишиться однополярним, а під дією цілої низки факторів буде розвиватися в багатополосну міжнародну систему із складною геополітичною конфігурацією, яку можна зрозуміти, спираючись на попередні світові геополітичні моделі.

Геополітична модель – це формування геополітичного простору через поділ і перерозподіл сфер впливу різних держав/центрів сили та транснаціональних суб'єктів. Спираючись на модель геополітичного розвитку світу, політики та науковці можуть прогнозувати геополітичні процеси, визначати їх тенденції, вираховувати та враховувати геополітичні загрози державного/національного, регіонального чи планетарного масштабу.

Сьогодні в арсеналі геополітики існує значна кількість геополітичних моделей побудови світу:

- класична модель: дихотомія суші і моря (Х. Маккіндер);
- модель біполярного світу (А. Дугін);
- модель Західної цивілізації (Ф. Фукуяма);
- модель монополярного атлантизму (Зб. Жезінський);
- багатополарна модель (трьохосова модель, п'ятиполюсна (світ концентричних кіл), шестиполюсна, модель міжцивілізаційного протистояння; модель глобального і регіонального світу: Г. Кіссінджер, С. Коен, С. Хантінгтон тощо) [1].

Англійський науковець Хелфорд Маккіндер створив *класичну геополітичну модель світу* – боротьби таласократії (моря) з телурократією (сушею). Світовий острів / суша, у його розумінні, включає в себе Азію, Африку і Європу. В його центрі знаходиться осьовий регіон (серцевинна, середина земля) – хартленд (heartland). Дослідник ототожнював її з Росією [2, с. 254]. Далі розташовується внутрішній півмісяць, окраїна земля (rimland). Ця територія співпадала з прибереговим простором Євразії. За нею пролягав так званий зовнішній півмісяць – простір, віддалений від Світового острова.

Після перебування в Одесі та Новоросійську в 20-х рр. ХХ ст. з повноваженнями Британського Верховного комісара, Х. Маккіндер у своєму рапорті пропонував створити альянс прикордонних держав, включно з Україною та ліги цих держав із країнами Східної Європи – так званий внутрішній півмісяць, а також довів доцільність створення широкої східноєвропейської антиросійської та антибільшовицької коаліції для ослаблення Хартленду [3]. Можливо, сьогодні, через майже сто років, ця модель набуде реальності.

Біполярна модель геополітичного простору стала реальністю в середині ХХ ст. і проіснувала до 90-х рр. Її зміст полягав у протистоянні двох супердержав – США та СРСР, двох світів, двох шкал цінностей, ідеологій, культур тощо. З розпадом СРСР міжнародний простір із біполярного перетворився у монополярний.

Сьогодні російські науковці підтримують відродження біполярної моделі світового геополітичного розвитку. Двома її полюсами мають стати: атлантичний світ на чолі зі США та євразійський, який очолює Росія – ядро Євразії, географічна вісь історії. Зміцнення могутності Росії опиратиметься на військові альянси з Іраком, Іраном, Сирією, Лівією, по можливості з Китаєм та Індією, а також із православними Сербією, Болгарією, Грецією та Македонією.

Зауважимо, що ця геополітична модель критикується за її утопічність та реакційність [4].

Для відродження могутності Російської Федерації владний ідеолог, засновник неоевразійства А. Дугін пропонує повернути Україну в зону впливу Росії.

Російський геополітик стверджує (2011 р.), що є дві форми глобальності: однополярна та багатополярна. В багатополярному світі, де Росія збереже наступність, на переконання А. Дугіна, немає ні Росії, ні України чи Білорусії, а є тільки Євразійський Союз. В однополярному світі Росія ж приречена на провал. Україна – основна складова євразійського простору. Без неї, за словами А. Дугіна, не буде євразійської інтеграції і тільки в таких рамках відбудеться збереження української територіальності, в іншому випадку – Україна приречена на розкол [5].

Приєднання України до Євразійського союзу, розмірковує А. Дугін, відбудеться в 2015 р. Його обґрунтування цього передбачення опирається на віру в те, що ЄС знаходиться на межі розпаду, тому для України західний вектор зовнішньої політики – не актуальний. Натомість, євразійство це – природний вибір для нашої країни [6].

Сучасні російсько-українські відносини: загострення економічних претензій з боку РФ, маніпуляції і шантаж у сфері газопоставок до нашої країни, інформаційна «війна» мають на меті направити Україну у міцні обійми Митного союзу.

Модель західної цивілізації, яка протистоїть іншому світу (the west and the rest), це – новий варіант класичної моделі світового дуалізму в умовах ХХІ ст.

Опираючись на тезу Ф. Фукуями, старшого науково-співробітника Інституту Фрімена-Споглі, про універсальність моделі західної ліберальної демократії для всього світу, прихильники цього варіанту розвитку глобальної геополітики вважають правомірним її нав'язування іншим державам. Ними не виключається варіант, за якого ліберальні демократії можуть опинитися у ворожому оточенні, а протистояння буде відбуватися на фоні неспроможності міжнародних організацій адекватно реагувати на проблеми міжнародного та геополітичного характеру.

Ф. Фукуяма переконаний, що Україні треба орієнтуватися на західні ліберальні цінності, а не на Росію тому, що остання не є успішною країною в економічному сенсі, це – просто нафтова держава. Якби не нафта, Росію ніхто б не сприймав серйозно. Росія не спромоглася створити су-

часну економічну модель господарювання, це – держава-рантє, де невелика купка еліти збагатилася за рахунок ресурсів.

Але разом із тим американський політолог не бачить Україну в ЄС. Він вважає, що ЄС занадто швидко розширював свої території на схід. Ф. Фукуяма рахує, що ЄС і Росія не повинні мати спільних кордонів. Україна ж має стати більш незалежною шляхом створення економічних зв'язків із країнами Європи та іншими країнами світу, вона має стати частиною великого демократичного співтовариства, незалежно, буде вона в НАТО чи в ЄС [7].

Монополярна модель відображає світове домінування США. Американський політолог Зб. Бжезінський переконаний, що в світі існує одна супердержава, яка ототожнює собою наймогутніший центр сили. Вона займає верховну позицію у чотирьох вирішальних сферах глобальної влади: у військовій – не має рівних у глобальному проникненні; в економічній – основний локомотив глобального зростання; в технологічній – утримує лідерство у всеосяжних інноваціях; в культурній – особливо серед молоді світу. Саме поєднання цих чотирьох сфер роблять Америку єдиною всеохоплюючою глобальною наддержавою [8, с. 24].

У 2012 р. Зб. Бжезінський видав монографію «Стратегічний погляд: Америка і глобальна криза» [9], в якій констатує, що світ рухається до моделі багатополарності, яку не можна ігнорувати і до якої потрібно пристосовуватися. Це стало можливим тому, що протягом останніх п'ятнадцяти років у США відбувалася деволуція – регрес. Але в англійській мові цей термін означає ще й передачу влади і повноважень.

В інтерв'ю газеті «День» від 22 січня 2013 р. Зб. Бжезінський зауважив, що поняття глобальної гегемонії однієї країни, навіть супердержави, – в минулому. Разом з тим він переконаний, що доктрина президента США Б. Обами має містити стратегію відносно Ірану, Північної Кореї, Індії, Китаю, Афганістану, Пакистану, Іраку, Сирії, Єгипту, Нігерії, Малі, які досить небезпечні і конфліктні [10]. Тобто, США мають і надалі виконувати функцію світового регулятора і координатора, а – це не що інше, як глобальне управління та гегемонія.

Майбутню «подвійну» роль Америки Зб. Бжезінський бачить у тому, що «вона має стати провідником і гарантом розширення єдності на Заході, і одночасно – миротворцем і посередником між найбільшими державами Сходу» [11].

Ще в 1987 р. П. Кеннеді – директор Інституту досліджень міжнародної безпеки Єльського університету, в своєму дослідженні «Піднесення і занепад великих держав» [12] переконаливо довів, що в силу «імперського перегріву» жодна держава світу не могла і не зможе довго утримувати позиції світового гегемона. За його оцінками, ще тоді США і СРСР вступили в меморіальну фазу свого розвитку. Радянський Союз став історією ще в 90-х рр. минулого століття, а тепер, мабуть, черга за США.

Щоб не повторити долю СРСР, США потрібно досягнути статусу «незамінної держави», рахує Зб. Бжезінський, без лідерства якої світ потрапив би в хаос.

Україна для Зб. Бжезінського – важливий геостратегічний об'єкт, із яким потрібно тісно контактувати як із невід'ємною фігурою в шаховій грі. Він переконаний, що якщо Україна хоче утримати свою незалежність, їй треба стати частиною Центральної Європи і НАТО.

Разом із тим науковець рахує, що Росія плідно співпрацюватиме з ЄС на різних рівнях (соціальному, економічному, політичному тощо), а центром консультацій між США, ЄС та Росією має стати Київ. Оскільки будь-які наміри Заходу відносно Росії, напевно, будуть супроводжуватися узгодженнями з Україною. Наша столиця, яка розташована на сході сучасної Європи і на півночі від Туреччини, буде символізувати обновлену життєздатність Заходу і розширення його територіальних кордонів.

Одночасно, Зб. Бжезінський для позначення групи держав (Грузії, Тайваню, Білорусі, України) використовує термін «геополітичний аналог вимираючих біологічних видів», стверджуючи, що без допомоги США вони перестануть існувати в новому міжнародному просторі.

На протипагу монополярній моделі *багатополярна* констатує, що у світі окрім США існує ціла низка регіонів та держав, які за рівнем могутності поступаються місцем США, але одночасно є центрами сили – Китай, ЄС, Індія, нові індустріальні країни (євразійські тигри – Таїланд, Сінгапур, Малайзія), Росія.

Серед багатополярних моделей геополітичного світу найбільше розповсюдження отримали: модель шестиполосного світу, модель цивілізаційного протистояння тощо.

Німецькі політологи В. фон Бредов і Т. Йегер, прогнозуючи тенденцію конвергенції, пропонують *трьохосову модель* геополітичної картини світу. Науковці вважають, що міжнародні відносини ХХІ ст. залежать від США, Західної

Європи та Японії, як стрижневих світових гравців, незважаючи на всепроникливість транснаціональних суб'єктів міжнародних відносин. На їхню думку, все, що не вписується у рамки трьохосової моделі, є проявом ослабленого регіоналізму чи регресивного націоналізму [13, с. 81].

Модель шестиполюсного світу знайшла своє відображення у поглядах американського політичного діяча та науковця Г. Кіссінджера. Він вважає, що в нових глобальних реаліях США не може продовжувати займати позицію світового гегемона, відгороджуючись від іншого світу. Новий світовий порядок будуть формувати шість могутніх країн: США, Росія, Європа, Китай, Японія та, можливо, Індія, які утворять свої регіональні системи. Крім зазначених держав на світові процеси буде впливати значна кількість середніх і малих країн. Г. Кіссінджер стверджує, що так, як усі центри сили належать до різних цивілізацій, то міжнародна система ХХІ ст. буде формуватися під впливом різних міжцивілізаційних взаємодій.

Особливістю нового світового порядку, який формується не в регіональному, а в глобальному просторі та масштабі, буде відсутність досвіду будівництва нової багатодержавної системи будь-яким геополітичним гравцем [14]. Хоча, Г. Кіссінджер переконаний, що США і надалі будуть займати світову першість у міжнародних відносинах.

Його погляди на Україну стосуються її геополітичного розташування на Сході. Оскільки Росія продовжує чинити тиск на Європу, а головним завданням Атлантичного союзу є гарантування того, щоб російський націоналізм не вийшов за межі її території, то стає очевидним, що американський план балансу сил включає і Україну до числа ймовірних кандидатів на «врівноваження» Росії у Європі.

Геополітична модель поділу світу запропонована американським географом Саулом Коеном [15] розглядає його через призму *п'ятиполюсного світу*. Світ поділений на глобальну та регіональну його частини. Глобальна складова містить п'ять геополітичних центрів: США, Росію, Японію, Китай і Європу. Це – держави першого порядку, кожна з яких утворює свій геополітичний регіон. Держави другого, третього, четвертого і т.д. порядку виокремлюють свої регіони відповідної впорядкованості. Ранжування держав відбувається відносно розміру сфери їх впливу на міжнародні стосунки та світову політику.

Усі геополітичні регіони С. Коен поділив на дві геостратегічні сфери. В морську сферу були включені Англо-

Америка та Кариби, Західна Європа та Магриб, позаконтинентальна «офшорна» Азія та Океанія, Південна Америка та Африка південніше Сахари. В Євразійську (континентальну) сферу були включені Хартленд (Росія і Східна Європа) та Східна Азія.

Науковець вважає, що в політичному відношенні світ можна уявити як *серію концентричних кіл* із комуністичним блоком в центрі Євразії, із Заходом, що частково обрамляє цей регіон, і нейтральними країнами, що займають проміжне положення між ними. Два внутрішніх кола після Другої світової війни розширили свої площі: комуністичне за рахунок нейтрального і західного світу, нейтральне – за рахунок західного.

Оскільки світ взаємопов'язаний, то між державами та регіонами різного порядку (різної стадії розвитку) відбуваються постійні інтеракції, що свідчить, на думку науковця, про поліцентричність геополітичної карти світу.

Модель *цивілізаційного протистояння* належить американському політологу С. Хантінгтона [16] який вважає, що ера боротьби між державами, ідеологіями відійшла в минуле, а настала ера цивілізаційного протистояння. Основними елементами його моделі є західна, православна, ісламська, китайська (цінська), індуїстська, японська (тихоокеанська), латиноамериканська, і можливо, африканська цивілізації. Науковець переконаний, що глобальна політика стала вже багатополлярною, багатоцивілізаційною.

Відмінності цивілізаційного характеру існують на рівні підсвідомості, генетики, вони консервативні, тому менше піддаються змінам, аніж відмінності політичні та економічні. Тому, в ХХІ ст. західна цивілізація і надалі буде зберігати свою першість, але втратить домінантність. Претензії Заходу щодо універсальності їхніх цінностей зіштовхнуть його із ісламською та китайською цивілізаціями.

За С. Хантінгтоном, Україна є розколотою країною, нею пролягає цивілізаційний розлом, який спричинила Брестська унія 1596 р. Зб. Бжезінський, коментуючи українські Президентські вибори 1994 р., зауважив, що вони виокреслили розкол між європеїзованими слов'янами в Західній Україні та русько-слов'янським баченням того, у що має перетворитися Україна. Він переконаний, що – це не тільки етнічна поляризація, а й культурна. Президентські вибори 2004 р. засвідчили, що цивілізаційний розкол в Україні тільки загострився. Українцям, нарешті, треба зрозуміти, що Україна складається з представників двох різ-

них цивілізацій – західної та християнсько-православної (деякі дослідники вважають, що в нас динамічно розвивається і третя цивілізація – ісламська, представлена кримськотатарським народом).

Цивілізаційний підхід дає можливість адекватного реагування на спроби «русифікації» чи «українізації», адже мова є найбільшою цінністю, і її утиск розцінюється як наруга над традицією. І можливо, єдиною перспективою щодо зближення двох цивілізацій є система цінностей християнської релігії, хоча вони належать до різних гілок.

Залишивши поза увагою проблему протистояння двох частин України, ми отримаємо передумови для повного розколу країни, та, як наслідок, втрати нею державності. Про це яскраво свідчить безпрецедентний тиск на Україну з боку Росії (політичний, енергетичний, економічний, інформаційний) в той момент, коли Захід повністю зосередився на вирішенні своїх проблем, викликаних світовою фінансово-економічною кризою [17].

За таких умов Україна так і не спромоглася реалізувати свій потужний потенціал та посісти гідне місце у світі, перетворилася в нестабільну, «сіру зону» між Заходом та Сходом. При цьому вона втратила ядерну зброю, частину населення, життєво важливі території, український культурний та інформаційний простори, контроль за власними економічними активами.

Сучасний російський політик Сергій Переслєгін [18] запропонував *етноектопічну (зміщену) модель світу*. Етнокультурні плити/держави, функціонуючи в просторі, зіштовхуються чи наповзають одна на одну (зміщуються), збільшуючи свій та зменшуючи чужий етнокультурний простір. За таких умов, безперечно, будуть відбуватися конфлікти у фізичному чи семантичному просторі у вигляді торговельних чи культурних воєн. Ця модель більше стосується багатополюсного світу.

Отже, геополітична наука у своєму арсеналі має достатню кількість геополітичних моделей світу, які виступають в якості формування геостратегії держави.

Різноманітність моделей геополітичного розвитку світу об'єднує розуміння нестабільності, кризи подальшого розвитку людства. Вона викликана жорсткими протиріччями інтересів суб'єктів світової політики – держав, ТНК, неурядових організацій, етнічних груп, що знаходяться у процесі самовизначення, окремих регіонів, цивілізацій, мафіозних структур тощо.

Найважливішим елементом геополітичного протистояння будуть міжцивілізаційні протиріччя. Кожна цивілізація намагатиметься утвердитися у глобальному просторі як впливовий центр світового розвитку. Тому уникнути або пом'якшити міжнародні конфлікти буде можливо лише у випадку готовності цивілізаційних лідерів підтримувати діалог, йти на компроміс, шукати шляхи перетину інтересів.

Підсумовуючи, зазначимо, що основні критерії геополітичного положення України детерміновані її розташуванням між кількома полюсами тяжіння, що характеризуються різним ступенем політичної, економічної і військової могутності. Саме тому для нашої держави важливо виробити загальні підходи до поняття багатополюсності світу не з позицій протистояння окремих блоків, полюсів, диктату одних держав щодо інших, а з точки зору створення умов для побудови системи трансконтинентального і в перспективі глобального співробітництва. Це дасть можливість вирішити політичні, соціально-економічні, гуманітарні, екологічні та інші проблеми, загострення яких може становити небезпеку і для окремих держав, і для людства в цілому [19].

Список використаних джерел:

1. Маккіндер Х. Географическая ось истории / Хэлфорд Маккіндер // Геополитика : антология. — М. : Академический проект ; Культура, 2006. — С. 244-255; Дугин А. Украина – это страна предопределена на разрыв. — Режим доступу: <http://www.politua.su/concept/832.html>; Дугин А. Украина войдет в Евразийский союз через три года. — Режим доступу: <http://glavcom.ua/news/68007.html>; Фукуяма Ф. Помаранчева революція була попередженням для всього світу. — Режим доступу: <http://lifepravda.com.ua/person/2012/07/24/107466/>; Бжезинский Зб. Стратегический взгляд: Америка и глобальный кризис / Збигнев Бжезинский. — М. : Астрель, 2012. — 285 с.; Kennedy Paul. The rise and fall of the great powers / Kennedy Paul. — N.Y. : Vintage Books, 1987. — 677 p.; Хантингтон С. Столкновение цивилизаций / Семуэль Хантингтон. — М. : АСТ, 2003; Хантингтон С. Политический порядок в меняющихся обществах / Семуэль Хантингтон. — М. : Прогресс-Традиция, 2004; Хантингтон С. Кто мы? Вызовы американской национальной идентичности / Семуэль Хантингтон. — М. : АСТ, 2008.
2. Маккіндер Х. Географическая ось истории / Хэлфорд Маккіндер // Геополитика : антология. — М. : Академический проект ; Культура, 2006. — С. 244-255.
3. Українська державність у ХХ столітті (Історико-політологічний аналіз). — К. : Політична думка, 1996. — Режим доступу: <http://litopys.org.ua/ukrxx/zmist.htm>

4. Прохожаев А. Общая теория национальной безопасности / А. А. Прохожаев. — М. : Изд-во РАГС, 2005. — 344 с. — Режим доступа: <http://uchebnik-besplatno.com/uchebnik-geopolitika/sovremennyye-geopoliticheskie-modeli.html>
5. Дугин А. Украина – это страна predetermined на разрыв. — Режим доступа: <http://www.politua.ru/concept/832.html>
6. Дугин А. Украина войдет в Евразийский союз через три года. — Режим доступа: <http://glavcom.ua/news/68007.html>
7. Фукуяма Ф. Помаранчева революція була попередженням для всього світу. — Режим доступа: <http://life.pravda.com.ua/person/2012/07/24/107466/>.
8. Бжезінський З. Велика шахівниця / Збігнев Бжезінський. — Львів-Івано-Франківськ : Лілея-НВ, 2000. — 236 с.
9. Бжезинский З. Стратегический взгляд: Америка и глобальный кризис / Збигнев Бжезинский. — М. : Астрель, 2012. — 285 с.
10. Бжезинский Зб. У президента нет стратеги / Зб. Бжезинский // День, 22 января 2013 г. — Режим доступа: <http://www.day.kiev.ua/ru/article/mirovye-diskussii/zbigne-bzhezinskiy-u-prezidenta-net-strategii>
11. Бжезинский З. Стратегический взгляд: Америка и глобальный кризис / Збигнев Бжезинский. — М. : Астрель, 2012. — 285 с.
12. Kennedy Paul. The rise and fall of the great powers. — N.Y. : Vintage Books, 1987. — 677 p.
13. Кулагин С. Эволюция концепции евразийства и перспективы ее реализации в международном сотрудничестве на постсоветском пространстве : дис. ... канд. полит. наук : 23.00.04 «Политические проблемы международных отношений и глобального развития» / Сергей Витальевич Кулагин. — М., 2001. — 151 с.
14. Киссинджер Г. Дипломатия / Генри Киссинджер. — М. : Ладомир, 1997. — Режим доступа: http://www.gumer.info/bibliotek_Buks/History/kissing/index.php
15. Дергачев В. Геополитика. Русская геополитическая энциклопедия / В. А. Дергачев, 2010. — Режим доступа: <http://dergachev.ru/Russian-encyclopaedia/10/116.html>
16. Хантингтон С. Столкновение цивилизаций / Семуэль Хантингтон. — М. : АСТ, 2003; Хантингтон С. Политический порядок в меняющихся обществах / Семуэль Хантингтон. — М. : Прогресс-Традиция, 2004; Хантингтон С. Кто мы? Вызовы американской национальной идентичности / Семуэль Хантингтон. — М.: АСТ, 2008.
17. Особливості розвитку сучасної геополітичної ситуації в світі. Роль України та її місце у світових і регіональних процесах. — Режим доступа: http://bintel.com.ua/uk/analytics/osoblivosti_rozvitku/
18. Переслегин С. Самоучитель игры на мировой шахматной доске / Сергей Переслегин. — М. : АСТ, 2005; Переслегин С. Новые карты будущего, или Анти-Рэнд / Сергей Переслегин. — М. : АСТ: Terra Fantastica, 2009.

19. Україна: стратегічний вибір геополітичної моделі. — Режим доступу: <http://soskin.info/news/10.html>

This article deals with research of a Ukrainian place in global and regional processes through investigation of evolutionary development of world geopolitical models.

Key words: geopolitical model, classical model, model of bipolar world, model of Western Civilization, model of monopolar atlanticism, multipolar model.

Отримано: 9.11.2014

УДК 327.39(470+477)

О. Є. Лисенко

СПІВВІДНОШЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОГО Й СОЦІАЛЬНОГО В УКРАЇНСЬКО-РОСІЙСЬКИХ ВІДНОСИНАХ ПЕРІОДУ ДРУГОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ

У статті розглядається співвідношення соціальних і національних параметрів у російсько-українських відносинах періоду Другої світової війни.

Ключові слова: російсько-українські відносини, національне позиціонування, національна ідентичність, міжнаціональні конфлікти, націоналізм, мовна політика

Актуальність даної теми зумовлена посиленням впливу етнічного фактора на сучасне суспільне життя. В політичній науці виникає гостра потреба осмислення етнополітичних явищ і процесів, що відбувалися в минулому і дають знати про себе в нинішній період. Актуальність проблеми посилюється відсутністю досліджень, які б розкривали причини загострення сучасних українських міжнаціональних відносин.

Коли брати за точку відліку кінець 30-х років, характеристика національного і соціального компонентів суспільно-політичного життя, масової свідомості та поведінки в під радянській Україні може мати наступний вигляд.

20 міжвоєнних років буквально «переорали» традиційні форми національного і соціального буття більшовицькими ідеологічними «пругами» й засіяли його «плевелами» інтернаціоналізму, псевдоколективізму, суцільної уніфікації, зрівнялівки й доведеної до абсурду централізації. Вирвані з корінням залишки національної свідомості та її основні атрибути (ідеї суверенної державності, національних політичних партій та громадських об'єднань, беззаперечні імперативи національної мови, літератури, театру, кіно, осві-